

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.166.5:658.825

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-3.2>

Бєлоусова Н.В.

кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри аерокосмічної геодезії та землеустрою,
Національний авіаційний університет

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ
У ПІСЛЯКОРОНАВІРУСНИЙ ПЕРІОД

У статті надається загальна оцінка діяльності міжнародного ринку туристичних послуг у докоронавірусний період та прогнозується відновлення роботи туристичної галузі як складової частини економіки після подолання пандемії. Пропонується статистико-інформативний матеріал щодо ролі туризму в системі світових послуг і міжнародної економіки, проводиться порівняння за кількістю зайнятих у сфері туризму по роках та аналізується зарубіжний досвід функціонування ринку туристичних послуг з визначенням основних тенденцій розвитку туризму на перспективу як сегменту світової економіки. Обґрунтовується, що туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав від пандемії найбільше, з огляду на моніторинг UNWTO, дані МВФ, аналітичні дослідження Європейського банку реконструкцій та розвитку та результати аналізу економічної стабільності Європейських агенцій "Standard and Poor's", "Fitch" і "Moody's". Пропонуються сценарії виходу країн світу з економічної кризи, в якій одну з головних ролей відіграє туризм, і прогноуються наслідки впровадження тих чи інших сценаріїв у їх практичну реалізацію. Оцінюються шанси виходу з кризи для України, яка відстає у темпах вжиття заходів на підтримку туристичного сектору, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на міжнародному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення економіки. Визначаються шляхи виходу України зі складної економічної ситуації в туристичній галузі та прогноуються тенденції розвитку українського ринку туристичних послуг.

Ключові слова: міжнародний ринок, туристичні послуги, прогнозування, післякоронавірусний період, сценарії економічної стабільності.

FORECASTING THE DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL MARKET
OF TOURIST SERVICES IN THE POST-CORONAVIRAL PERIOD

Bielousova Natalia

National Aviation University

The article provides a general assessment of the activities of the international market of tourism services in the pre-coronavirus period and predicts the recovery of the tourism industry as a component of the economy, after overcoming the pandemic. The article offers statistical and informative material on the role of tourism in the system of world services and the international economy, compares the number of people employed in tourism by years and analyzes the foreign experience of the functioning of the tourist services market, defining the main trends in the development of tourism in the future as a segment of the world economy. It is substantiated that tourism is one of those sectors of the world economy that has suffered more from the pandemic, taking into account UNWTO monitoring, IMF data, analytical studies of the European Bank for Reconstruction and Development and the results of the analysis of economic stability of European agencies Standard and Poor's, Fitch and Moody's. Scenarios of the world's exit from the economic crisis, in which tourism plays one of the main roles, are proposed, and the consequences of the introduction of certain scenarios into their practical implementation are predicted. The chances of overcoming the crisis are assessed for Ukraine, which is lagging behind in the implementation of measures in support of the tourism sector, and poses a serious threat to the competitiveness of the industry in the international market during the forecast period of economic recovery. Attention is focused on the fact that financial reforms are being carried out in Ukraine, in which tourism accounts for a relatively small share in the country's economy. Therefore, the recovery of the tourism segment of the country's economy is possible under the V-shaped scenario, which will allow the tourism industry to be restored after the pandemic without significant losses. The ways of exit of Ukraine from the difficult economic situation in the tourism industry are determined and the development trends of the Ukrainian market of tourist services are predicted. Information about the strengths and weaknesses of the development of the world tourism market will help determine the most promising areas of activity in the tourism sector and predict the economic feasibility of introducing one direction or another into the public system of economic relations.

Keywords: international market, travel services, forecasting, coronavirus period, scenarios of economic stability.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу COVID-19 – це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ за останні 50 років. Криза матиме серйозні наслідки в глобальній економіці. З огляду на значну частку світових доходів, яка припадає на туристичну галузь, міжнародний ринок туристичних послуг найбільше постраждав у період пандемії. Така ситуація викликала низку питань і визначила низку завдань щодо подолання економічних наслідків коронавірусного періоду в туристичній галузі.

Наявні стратегії і механізми відновлення діяльності підприємств туристичної галузі мають рекомендаційний характер і можуть змінюватись відповідно до ситуації, що створюється в тій чи іншій країні, тому для прогнозу розвитку міжнародного ринку туристичних послуг необхідно проаналізувати та узагальнити дані, які стосуються проблематики відновлення туризму в країнах світу, та спробувати визначити пріоритетні шляхи стабілізації загальносвітової ситуації на міжнародному ринку туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний туризм під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів набуває найбільш динамічного розвитку і стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економічного підвищення конкурентоспроможності країни на світовому туристичному ринку. Цю тематику вивчали такі вчені, як В.Б. Артеменко [1], І.С. Гордієнко [2], М.Б. Онисько [7].

Проблематику дослідження розвитку туристичної сфери регіонів України висвітлено у працях вітчизняних науковців, таких як О.О. Бейдик, Л.С. Гринів, В.Г. Гуляєв, М.І. Долішній, В.Ф. Кифяк, В.С. Кравців, О.О. Любіцева, М.П. Мальська, О.І. Мілашовська. При цьому доволі розрізнена інформація досліджень, які стосуються питань існування міжнародного ринку туристичних послуг у період коронавірусу та в післякоронавірусний період.

У процесі дослідження було використано методи статистичного дослідження, що включає облік на кордоні, реєстрацію прибуттів у місцях розміщення, методи порівняння, аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Постановка завдання. Метою статті є формування проблемних питань у сфері міжнародного ринку туристичних послуг у післякоронавірусний період і визначення перспектив розвитку міжнародної та наці-

ональної туристичної галузі за моделями різних сценаріїв подолання кризи.

Основними завданнями дослідження є такі:

- виконання соціально-економічного оцінювання сучасного стану міжнародного ринку туристичних послуг із використанням статистико-інформаційної бази;

- аналіз моделей та сценаріїв виходу міжнародного туристичного сегменту з економічної кризи, викликані пандемією;

- надання пропозицій щодо програми виходу української туристичної галузі з кризової економічної ситуації з урахуванням розроблених міжнародних сценаріїв та на підставі моніторингових досліджень передових агентцій Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), вклад туризму в соціально-економічний розвиток світового ВВП має тенденцію до збільшення внутрішнього туризму (2015 р. – 70%, 2020 р. – 72%) і зменшення в'їзного туризму (з 30% у 2015 р. до 28% у 2020 р.) (рис. 1). Середньорічне зростання доходів від світового туризму у 2010–2030 рр. повинно становити 3,3%, коливаючись у діапазоні від 2,3% (Європа) до 5,0% (Африка) [5].

Серед усіх галузей економіки туризм давно лідирує за кількістю утворених робочих місць. Порівняно з 1998 р. (у сфері туризму було зайнято 115 млн. працівників) у 2015 р. кількість зайнятих у сфері туризму становила близько 266 млн. осіб, а до 2020 р. передбачається зростання цього показника до 550 млн. працівників [6], тобто сьогодні в середньому кожен одинадцятий працівник у світі працює у сфері туризму, що підтверджує позитивні тенденції розвитку світового ринку туристичних послуг у рамках транснаціоналізації.

Аналіз зарубіжного досвіду функціонування ринку туристичних послуг дає змогу виділити такі тенденції розвитку світового ринку туристичних послуг за стабільної роботи туристичної індустрії задля отримання фінансово-економічних показників:

- тенденція оновлення сегменту сервісних послуг у туристичній сфері, яка позиціонується як «психологія споживацтва»;

- динаміка отримання вражень та їх швидка зміна, спонтанність, прагнення до негайного задоволення своїх бажань, переважання активних видів відпочинку, поєднання туриста з навколишнім природним середовищем;

- впровадження інновацій та осучаснення туристичного продукту внаслідок диференціації туристського попиту;

- становлення мережевої торгівлі туристськими послугами, поширення застосування франчайзингу;

- активне впровадження в туристичну галузь передових інформаційно-комунікаційних технологій;

- підвищення рівня державної підтримки туристичної індустрії [2].

Такі тенденції розвитку світового туристичного ринку були взяті за основу до початку пандемії COVID-19 і, сподіваємось, будуть актуальними після остаточного подолання її наслідків.

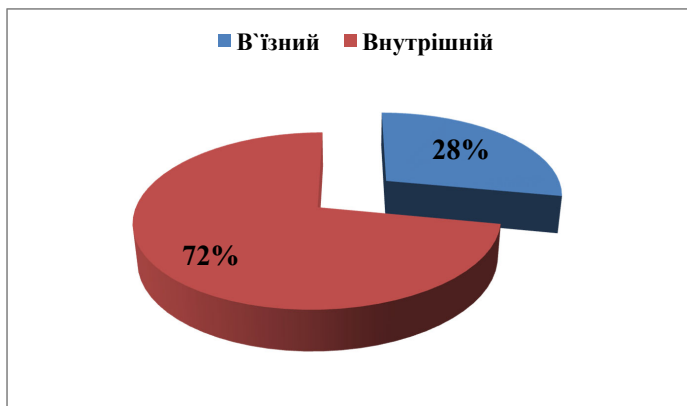

Рис. 1. Внесок туризму у світовий ВВП у 2020 р. за видами, %

Джерело: за даними UNWTO [5]

Досвід останніх двох років показав, що туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав від пандемії найбільше, у зв'язку з обмеженнями на пересування. Через пандемію 100% усіх міжнародних дестинацій ввели обмеження на в'їзд. Серед видів транспорту особливо складна ситуація склалася в авіаційній галузі.

Ті сценарії подолання коронавірусу COVID-19, що публікуються в різних офіційних, звітних і рекомендаційних документах, нині прогнозують зниження кількості міжнародних туристичних прибуттів від 58% до 78% за рік [5]. Ці статистичні прогнози можуть варіюватись на міжнародному туристичному ринку відповідно до зміни ситуації у країнах світу щодо швидкості вирішення проблеми приборкання вірусу, тому важко з точністю визначити перспективи подальшого розвитку подій на світовому ринку туристичних послуг.

Необхідно відзначити, що уряди країн моментально відреагували на необхідність мінімізувати економічні наслідки пандемії COVID-19, узявши за основу два загальні підходи з опанування ситуації, де перший підхід спрямований на забезпечення доступних кредитних ліній для бізнесу, які допоможуть витримати конкуренцію і підтримати туристичну галузь у робочому стані, а другий – на відтермінування сплати боргових і податкових зобов'язань, що дасть можливість туристичним компаніям та підприємствам, дотичним до туристичної галузі, відновити свою діяльність і запустити механізм отримання доходів.

Ключові представники галузі, зокрема міжнародні готельні мережі, вживають низку зовнішніх і внутрішніх заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19, серед яких слід назвати такі:

- гарантії забезпечення ринку (перенесення заброньованих номерів на пізніший термін або відшкодування їх вартості, оптимізовані програми лояльності, підтримка спільнот);
- життя обов'язкових заходів із захисту здоров'я та безпеки;
- внутрішня реорганізація (скорочення, відпустки без збереження заробітної плати, скорочення/відмова від капітальних вкладень).

Країни, які вже подолали пік COVID-19, поступово скасовують обмеження на здійснення комерційної діяльності та надання послуг для підприємств, проте щодо туризму, то його відновлення відбувається локально (у межах однієї країни).

Єврокомісія оприлюднила низку рекомендацій щодо відкриття кордонів у два етапи, де на першому поступово знімаються обмеження на перетин кордо-

нів між членами-країнами ЄС, а на другому планується анулювати всі пов'язані з коронавірусом обмеження між країнами-членами. Щодо відкриття зовнішніх кордонів ЄС для громадян третіх країн (зокрема України), то ситуація залишається невизначеною.

Згідно з офіційною статистикою ЮНВТО, частка доходу від туризму в загальній світовій економіці дорівнює 10%. Порівняно з країнами світу, що мають дохід від туристичної галузі, середні показники ВВП в Україні від туристичної діяльності становлять 3–4% [5]. Туризм практично не береться до уваги під час формування економічної політики на національному рівні.

Низка міжнародних організацій, зокрема МВФ, Всесвітній банк, ОЕСР, опублікували свої економічні прогнози щодо наслідків кризи COVID-19 для світової економіки, серед яких найактуальнішим і найповнішим є звіт МВФ, опублікований у квітні 2020 р., у якому наведені основні прогнозні показники подолання економічної кризи (табл. 1).

Згідно з наданою у табл. 1 статистикою прогнозних показників стабілізації економіки у світі загалом та в Україні зокрема, доходимо висновку, що процес відновлення економічного стану країн розпочнеться вже у 2021 р., проте повністю компенсувати негативні наслідки, завдані у 2020 р., міжнародна економіка зможе тільки у 2022 р. З огляду на значну частку світових доходів від туристичної діяльності така тенденція відновлення рентабельності притаманна також туристичній галузі та є найбільш оптимальною.

У короткостроковій перспективі найсерйозніші проблеми постануть перед країнами, які безпосередньо залежать від таких секторів, як транспортні перевезення і туризм.

Згідно з отриманими даними, у першому кварталі 2020 р. вже спостерігалось скорочення подорожей на 22%, а прибуття в березні 2021 р. впали до рівня 57% на всіх ринках. Це означає втрату 67 мільйонів міжнародних туристів і близько 80 мільярдів доларів надходжень (рис. 2).

Темпи та модель економічного відновлення залишаються предметом дискусійних обговорень. Низка експертів очікує, що відновлення відбуватиметься за V-образним сценарієм, який передбачає продовження ситуації у стані «як є». Це стосується як всесвітньої економічної моделі, так і економічних відносин між країнами. Однак слід зауважити, що не всі сектори економіки відчують однаково серйозний вплив цих наслідків.

Поточні сценарії вказують на падіння обсягу прибуттів міжнародних туристів до 58–78% за рік, що

Таблиця 1

Економічний прогноз МВФ щодо стабілізації економіки (травень 2020 р.)

	ВВП, %		Інфляція, %		Безробіття, %	
	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.
Світ	-3,0	5,8	3,0	3,5	інформація відсутня	інформація відсутня
Європейський Союз	-7,1	4,8	0,6	1,2	інформація відсутня	інформація відсутня
Країни, що розвиваються*	-5,2	4,2	5,1	5,0	інформація неповна	інформація неповна
Україна	-7,7	3,6	4,5	7,2	10,0	9,3

Джерело: створено за даними [5]

* згідно з визначенням МВФ, до країн Європи, що розвиваються належать Албанія, Білорусь, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Угорщина, Косово, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Польща, Румунія, Росія, Сербія, Туреччина, Україна

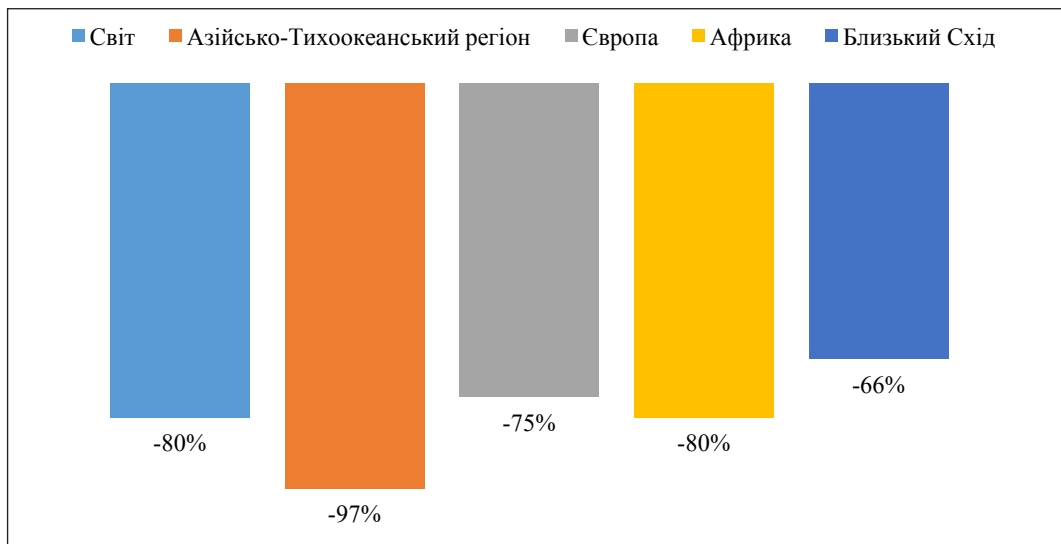

Рис. 2. Показники міжнародних подорожей за регіоном походження (дані на 6 травня 2021 р.)

Джерело: [8]

залежить від швидкості поширення коронавірусної інфекції та тривалості дії обмежень, а також закриття кордонів. При цьому перспективи подальшого розвитку подій залишаються незрозумілими. Сценарії передбачають три можливі варіанти щомісячних змін у кількості прибуттів у період із квітня до грудня 2020 р., а саме обмеження на пересування буде знято, а національні кордони знову відкрито вже на початку липня (сценарій 1: -58%), на початку вересня (сценарій 2: -70%) або на початку грудня (сценарій 3: -78%) [6].

Безумовно, є й інші прогнози, які зводяться до більш тривалого періоду подолання кризи та навіть рецесії зі значними соціальними наслідками, які можуть привести до вагомих змін у соціально-економічній моделі світу.

В Україні сьогодні спостерігається значне відставання у темпах вжиття заходів на підтримку туристичного сектору, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на міжнародному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення (впродовж 2021 р.).

З огляду на фінансові реформи, що проводяться в Україні, а також на відносно невелику частку туризму в економіці країни відновлення туристичного сегменту економіки нашої країни можливе за V-образним сценарієм. З огляду на структуру економіки України така модель може дати змогу уникнути серйозніших проблем порівняно з іншими країнами світу.

Свою оцінку щодо економічної ситуації в Україні надали три головні рейтингові агентства Європи. За результатами комплексних досліджень економіки України, агентства "Standard and Poor's" і "Fitch" віднесли Україну до категорії В (високий спекулятивний рівень). На думку спеціалістів агентства "Moody's", кредитний рейтинг України має показник Caal (суттєвий ризик). Однак уже 23 квітня 2020 р. "Fitch" змінило попередній рейтинг, знизивши його з позначки BB до В (спекулятивний рівень) із прогнозом «стабільний» [4].

В умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки можна виділити такі тенденції розвитку українського ринку туристичних послуг:

1) формування туристської послуги як продукту, який орієнтований на підвищенні рівня туристичного сервісу, що було продиктовано суттєвими змінами загального соціально-економічного становища туристів і, як наслідок, диференціацією туристичного продукту;

2) орієнтація туристичного продукту на потреби конкретних цільових груп (лікувально-оздоровчий, рекреаційний, конгресно-виставковий, пізнавальний, релігійний, ностальгійний, транзитний, самодіяльний та інші види туризму);

3) активний розвиток мережевої торгівлі туристськими послугами, які представлені об'єднаннями юридично самостійних операторських компаній і туристичних агентств під єдиним брендом;

4) підвищення рівня державної соціально-економічної підтримки туристичної галузі (полегшення візового режиму, повернення податку на додану вартість, проведення потужної маркетингової політики тощо);

5) формування автентичного бренду туристичного регіону (організація тематичних заходів (презентацій і робочих зустрічей), розвиток лікувально-оздоровчих комплексів, таких як spa-hotel на курортах з мінеральними водами) [1].

Український туризм не отримав швидкого системного реагування з боку уряду у вигляді вжиття можливих заходів на підтримку туристичної галузі, якщо порівнювати із середнім реагуванням і типами заходів, запроваджених урядами сусідніх країн і країн-членів ЄС. Це ще більше ускладнює положення малого та середнього бізнесу (МСБ), який працює у сфері гостинності, туризму та відпочинку.

Висновки з проведеного дослідження. Знаючи сильні та слабкі сторони процесу розвитку світового туристичного ринку, можемо визначити найбільш перспективні напрями діяльності в туристичній сфері та

спрогнозувати економічну доцільність впровадження того чи іншого напрямку в загальнодержавну систему економічних відносин.

Щодо наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники в'їзного потоку туристів.

За ступенем того, як пандемія COVID-19 у світі завершиться, необхідно ініціювати впровадження етапів і подальших заходів, зазначених у документі «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» як рекомендованих, а також здійснювати моніторинг та адаптуватися до можливих незворотних змін у глобальному туризмі, спричинених цією кризою.

Список використаних джерел:

1. Артеменко В.Б., Списака В.Т. Оцінка можливостей участі України у міжнародному туризмі. *Серія: Економічна*. 2007. Вип. 26. С. 8–13.
2. Гордієнко І.С., Шайда О.С. Міжнародний туризм та його розвиток в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.6. С. 141–144.
3. Грянило А.В., Мазур Н.І. Макроекономічні проблеми соціально-економічного розвитку України. *Фінансовий простір*. 2013. № 4 (12). С. 144–148.
4. «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». Звіт «Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні». European Bank for Reconstruction and Development. 28 с.
5. Туристический барометр (UNWTO World Tourism Barometer). URL: <https://tourlib.net/wto.htm> (дата звернення: 30.06.2021).
6. Країни світу. Міжнародний туризм. Україна туристична. URL: http://svit.ukrinform.ua/turism.php?page=ukr_tur&id=23762 (дата звернення: 30.06.2021).
7. Онисько М.Б. Міжнародний туризм: світові тенденції та українські реалії. URL: <http://sd.net.ua/2012/05/24/turizm-ukraine-mir.html> (дата звернення: 30.06.2021).
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 30.06.2021).

References:

1. Artemenko V.B. (2007) Otsinka mozhlyvostey uchasti Ukrayiny u mizhnarodnomu turyzmi [Estimation of opportunities for Ukraine's participation in international tourism]. *Ser.: Economic*, vol. 26, pp. 8–13. (in Ukrainian)
2. Hordiyenko I.S. (2011) Mizhnarodnyy turyzm ta yoho rozvytok v Ukrayini [International tourism and its development in Ukraine]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, issue 21.6, pp. 141–144. (in Ukrainian)
3. Hryanylo A.V., Matsur N.I. (2013) Makroekonomichni problemy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny [Macroeconomic problems of socio-economic development of Ukraine]. *Financial space*, no. 4(12), pp. 144–148. (in Ukrainian)
4. “Dorozhnya karta konkurentospromozhnoho rozvytku sfery turyzmu v Ukrayini”. Zvit “Pandemiya COVID-19 ta yiyi naslidky u sferi turyzmu v Ukrayini” [“Roadmap for competitive development of tourism in Ukraine”. Report “COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine”]. European Bank for Reconstruction and Development. 28 p.
5. Turystycheskyy barometr (UNWTO World Tourism Barometer) [Tourist Barometer (UNWTO World Tourism Barometer)]. Available at: <https://tourlib.net/wto.htm> (accessed 30 June 2021).
6. Krayiny svitu. Mizhnarodnyy turyzm. Ukrayina turystychna. [Countries of the world. International tourism. Ukraine is tourist]. Available at: http://svit.ukrinform.ua/turism.php?page=ukr_tur&id=23762 (accessed 30 June 2021).
7. Onysko M.B. Mizhnarodnyy turyzm: svitovi tendentsiyi ta ukraïns'ki realiyi [International tourism: world trends and Ukrainian realities]. Available at: <http://sd.net.ua/2012/05/24/turizm-ukraine-mir.html> (accessed 30 June 2021).
8. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrayiny [Official site of the State Statistics Committee of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 30 June 2021).

E-mail: belousova-69@ukr.net